

**ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI JOQARI
BILIMLENDIRIW, ILIM HÁM INNOVACIYALAR
MINISTRILIGI
ÓZBEKSTAN RESPUBLIKASI MÁDENIYAT HÁM
TURIZM MINISTRILIGI
ÓZBEKSTAN MÁMLEKETLIK KONSERVATORIYASI
NÓKIS FILIALI**

MUZÍKA HÁM KÓRKEM ÓNER XABARSHISI

ilimiy-metodikaliq jurnal

MUSÍQA VA SAN'AT AXBOROTNOMASI

Ilmiy-uslubiy jurnal

ВЕСТНИК МУЗЫКИ И ИСКУССТВА

Научно-методический журнал

BULLETIN OF MUSIC AND ART

Scientificmethodical journal

№ 1

SHOLKEMLESTIRISHI:

O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali

- Bas redaktor:** – Allanbaev Rudakiy, professor w.w.a
Bas redaktor orinbasari: – Kamalova Dilduza, filologiya ilimleri boyinsha
filosofiya doktori (PhD)
Juwapli xatker: – Gulmira Palwanova

REDKOLLEGIYA AGZALARI:

- Omonilla Rizaev** – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham mad'niyat
institut'i, professor w.w.a.
Hikmat Rajabov – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi Nokis filiali,
professor w.w.a.
Sayyora Gafurova – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor
Oydin Abdullaeva – O'zbekiston mamleketlik konservatoriyasi, professor.
Qurbanbay Jarimbetov – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Alima Berdimuratova – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, professor.
Ziyada Bekbergenova – OzR IA Qaraqalpaqstan bolimi, professor.
Oqilxon Ibragimov – O'zbekiston mamleketlik k'rkem oner ham mad'niyat
institut'i, professor.
Azizbek Turdiev – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlis Senatm'n jaslar,
mad'niyat ham sport mas'eleleri komiteti baslig'i
orinbasari, filologiya ilimleri boyinsha filosofiya
doktori (PhD).
Allanazar Abdiev – Filologiya ilimlerinin kandidati, Qaraqalpaqstan Respublikasi
xaliq jazirshisi
Artiqbay Erejepov – Nokis qalaliq 1-sanli balalar muzika ham k'rkem oner mektebi,
pedagogika ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).
Janabay Marziyev – Qaraqalpaq mamleketlik universiteti, filologiya
ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD), docent.
Iroda Mirtalipova – OzMK janindagi B.Zokirov atindagi MEKOl, k'rkem
onertanir ilimleri boyinsha filosofiya doktori (PhD).

JAMIYETLIK KENES:

Baxtiyor Sayfullaev	Najimatdin Muxameddinov
Ozodbek Nazarbekov	Najimatdin Ansatbaev
Komoliddin Urinbaev	Gulistan Annaqlicheva
Dawitbay Qurbaniyazov	Rayxan Saparova
Qalbay Turdiev	Paraxat Mamutov

MAZMUNÍ

Алланбаев Р. Миллий мәдениятымызды рауажландыруу жолында және бир кәдем	3
---	---

MUZİKATANIW

Мамутов П.А. Замангөй музыка тәлим системасын жетилистириүде руухыйлыктын орны	5
Пахратдинов Ш. Работа над произведением крупной формой	10
Sayidov T. D. Xonandalik ovozing fiziologik va akustik xususiyatlari	14
Мирталипова И.М. Ҳинд мусика назариясидаги товушкатор структураларига бир назар	16
Raimova D.M. O'rta Osiya musiqa cholg'ularining paydo bolish tarixi	20
Расулов М.М. Мусика, теле ва радио дастурларнинг муҳим компоненти ва композицион омили сифатида (тембр, темп, ритм, импульсивлик мисолларида)	23
Matyakubova U.G'. V-XV asrlar markaziy Osiyada musiqa madaniyatining nazariy asoslari	28

KORKEM ONER

Ражабов Х.Ж. Арсланбай Нажимов ижодига бир назар... ..	33
Matimuratov S.E. Qaraqalpaq kompozitori Kenesbay Abdullaev doretivshiligi haqqinda	35
Qutekeeva R.A. Qaraqalpaq kirkem onerinde Ilish Xojametovtin tutqan ornı	39
Allaniyazov B.Q. Muzika kirkem onerinin bayteregi (<i>Kompozitor Najimatdin Muxammeddinovtin omiri ham doretivshiligi haqqinda</i>)	44
Чаршемов Ж.А. «Қоблан» балетининг композицион хусусияти	48
Абдуллаева Ш.С. Труд все побеждает	57
Abatbaeva R.A. Qaraqalpaq kirkem onerinde kompozitor Gayip Demesinovtin tutqan ornı	61
Палъанова Г.А. «Аязий» драмасында кахарман характерин сәулелендириүдиц өзине тән қасийетлери	65
Палъанова Г.А. Каракалпакстанда театр режиссурасының пайда болыуындагы миллий дәреклер	68
Muxammeddinov Q. Milliy opera ham balet janrdagi tarixiy shigarmalar	71
Parmonov D.R. «Doira va urma zarbli cholg'ulari» musiqa san'atining yorqin namoyondasi	75
Каримова И.И. Традиции исполнения музыки Каракалпакского композитора Гаип Демесинова	78

ATQARIWSHILIQ ONERI

Erejepov A.A. Baqsishiliq kirkem onerinde doretilgen qosiq ham namalarini jaslar tarbiyasindagi ahmiyeti	83
Tnibaev P.K. Dirijyorliq kirkem onerinin turleri ham evolyuciyasi	87
Шарипова А.Р., Сидикова А.М. К вопросу о фортепианном исполнительском искусстве в Узбекистане	92
Ayubov K.Z. Foniologiya va odam ovozi tasnifi	95
Ziyovutdinova Z.U. XIX asrning ikkinchi yarimida o'zbek xalq cholg'ulari ijrochiligi sohasidagi jiddiy o'zgarishlar	98
Dadaboyev X.M. Xalq cholg'ulari ansamblarini tashkil etish	100
Aliev N.G. Demli saz asbaplar tarixi, klassikalik muzika ham onin bugingi kundegi tutqan ornı	102

Saidxonov A.S. Cholg‘u konsert janri tarixi va taraqqiyoti	105
Jumabaev A.E. Qaraqalpaq k�rkem �nerinde xaliq namali qosiqclarinn tutqan orm	110

MUZIKA PEDAGOGIKASI

Xojanazarov T. Vokal pedagogikasidagi metodlardi zamanag�y pedagogikaga aylantiruv usillari	115
Ходжаметова Г.И. Задача обучения, воспитания и развития детей в музыкальной школе	117
Botirova X.T. Musiqa taʼlimi pedagogikasida oʻquvchi yoshlarni maʼnaviy-axloqiy taʼlim-tarbiyasini shakllantirish	121
Saidumarov I. Taʼlim-tarbiya va shaxsning maʼnaviy kamoloti xususida sharq allomalarining qarashlari	124
Абдисултанов Ж.Дж. Болалар мусика ва санъат мактабларида «Мусика адаби�ти» фанини �ќитишда инновацион ёнлашув	128
Мат�ќубов Э.Г. Мусикада модулли таълим асослари	131
Najmetdinova N.I. Maktabgacha taʼlim tashkilotlarida bolalarning mustaqil musiqiy faoliyatining ahamiyati va mazmuni	137
Iseev R.A. Fortepiano paninin jah�n muzika oqiw prosesidagi ahamiyeti ham orm	141
Dauletbaev T.K. Milliy saz asbaplarm mektep oqiwshılara uyretiw�n ahamiyeti	145

J MIYETLIK-GUMANITAR P NLER

Бекбергенова З.У. Каракалпак халыќ д�станы «Қырык кыз» х�м х�зирги каракалпак драматургиясы	150
Утепова Т.Б. Маданиятлараро мулохот тахлиллари Европа олимлари назарида	153
Жумашева А.Х. Интерактивные при�мы и формы проведения практических занятий	159
Саденова Г.П. Каракалпак паремиологиясында жаксылыќ концепти	163
Mambetnazarov M.K. Hoja Axmet Yassawiy hikmetlerinin jaslar tarbiyasidagi ahamiyeti	166
Марзияев Ж.К. Маќаланыц публицистикалык сыпатламасы	169
Камалова Д.Э. Шыгарма композициясында турмыс шынлыгын с�улелендири� шеберлиги	171
Мамбетназарова Р.К. Идеино-тематические особенности жанр путешествия в Каракалпакской литературе (на примере «Путешествия в пять стран по океану» Тажена Изимбетова)	175

JAS IZERTLEWSHILER

Paxratdinov J.A. Kop qirli talant iyesi	180
Jumamuratova A.A. Qaraqalpaqstanda Opera janrinn tutqan orm	181
Muratbaeva A.A. Jaslard�n muzikal�q intellekt�n asir�wda muzika sinshısı Gulmaryam Kamalovan�n orm	185
Orazalieva G.S. G�llengen dawirde — Jana namalar (Jamil Charshemov d�retpeleleri haqqında)	186
Segizbaeva G.Q. Qaraqalpaqstanda daslepki muzikal�q drama janrinn payda bolıwı	188

JAMIYETLIK — GUMANITAR PĀNLER

ҚАРАҚАЛПАҚ ХАЛЫҚ ДӘСТАНЫ «ҚЫРЫҚ ҚЫЗ» ХӘМ ХӘЗІРГІ ҚАРАҚАЛПАҚ ДРАМАТУРГИЯСЫ

Бекбергенова З.У.

Ўзбекстан Республикасы Илимлер академиясы Қарақалпақстан бөлими Қарақалпақ гуманитар илимлер илим-изертлеу институты

Аннотация: Бул мақалада қарақалпақ халқының белгилі дәстаны «Қырық қыз» тийкарында дөретілген драматургиялық шығармалар хәм оның әдебиятымызда тутқан орны ҳаққында сөз етиледи. Фольклорлық дөретпелердин бүгинги күни әдебиятымызда сәуелениуи халқымыздың руўхый санасынан белгилі орын ийелеп, жыллар хәм әсирлер өтиуине карамастан гөнерместен, жаңарып, жасап киятырганлығынан дәрек береді.

Гилт сөзлер: фольклор, дәстан, жанр, драматургия, опера, либретто, акт, картина, музыкалы драма.

Аннотация: В данной статье рассматривается драматургическое произведение, созданное по мотивам известного эпоса каракалпакского народа «Сорок девушек» и его роль в современной литературе. Сегодняшнее изучение фольклорных произведений в нашей литературе свидетельствует о том, что они занимают определённое место в духовном сознании нашего народа и, несмотря на многовековой исторический период не были уничтожены, а напротив, возобновлялись.

Ключевые слова: фольклор, эпос, жанр, драматургия, опера, либретто, акт, картина, музыкальная драма.

Annotation: This article discusses a dramatic work created based on the well-known epic of the Karakalpak people «Forty Girls» and its role in modern literature. Today's study of folklore works in our literature indicates that they occupy a certain place in the spiritual consciousness of our people and, despite the centuries-old historical period, they were not destroyed, but, on the contrary, were renewed.

Keywords: folklore, epic, genre, dramaturgy, opera, libretto, act, painting, musical drama.

Қарақалпақ халқы әзелден ауызеки әдебияты хәр тәреплеме раўажланған, соның ишинде «Алпамыс», «Мәспатша», «Едиге», «Қоблан», «Қырық қыз», «Ершора», «Гөруглы», «Еркосай», «Ер Зийўар» сыяклы кең эпикалық сюжетлерге қурылған бир неше қахарманлық дәстанларына, оны атқарушы жырау-шайырларына бай әйемги халықлардың бири есапланады. Усындай бай халықлық дөретпелердин бири «Қырық қыз» ҳаққында белгилі алым Нәжим Дәўқараев «Көлеминин кеңлиги, мазмунының тереңлиги, қурылысы, тек өзине тән өзгешеликлери хәм хайран калгандай көркемлиги жағынан «Қырық қыз» поэмасы қарақалпақ халқының батырлық жырларының арасында биринши орынды алады» [1.3] деп оғада дурыс пикир билдиреди.

Және де дәстанның бүгинги күндеги әхмийети ҳаққында профессор Сарыгүл Баҳадырованың: «Дәстанның орайында турған Ұатанды сүйиу хәм оны коргай билиу, халықлар арасындагы дослық қатнасты жырлау идеясы хәзирги күнде жаңа демократиялық жәмийетти қурып атырган Ұақытта Ұатанласларымыз ушын үлкен руўхый азық береді» [1.39] деген пикирлери дәстанның идея-тематикасы менен сюжет хәм образларының өзгешеликлеринен дәрек береді.

Фольклорлық дөретпелердин қайсы жанрлық түрин алып карасак та, әсирлер бойы өз қунын

жогалтпастан, халкымыз арасында ру хый азыќ сыпатында узак сакланып,  мир с ри инде сол шыгарманың идея-тематикалык, жанрлык х м к ркемлик т реплери огада  хмийетли рол аткарады. Сонлыктан да, бундай хасыл д ретпелердин  зиниң оргиналлыгын, т п нускасын сакла  менен х зирги  дебиаттың х р кыйлы жанрларында к ринис та ып, жаңа жанрлык формаларда жасары ын, с  лелени ин  дебиятымыз тарийхында к плеп ушыратамыз. Мысалы, ХХ  сир караќалпаќ  дебияты тарийхында алым х м жазы шы Н жим Д  караев «Алпамыс» д станы тийкарында «Алпамыс», Мырзагалий Д рибаев «Г рип ашыќ» д станы тийкарында «Г рип ашыќ»,  мет Шамуратов 1948–1949-жыллары т рт актли, алты картиналы «Қырык кыз» музыкалы драмасын д реткен болса, сонынан 1965-жылы елимизге белгили талантлы шайыр Ибрайым Юсуповтың ќайта ислеп, толықтыры ында бул музыкалы драма ќайта сахналастырылды. Жазы шы х м драматург Қыпшаќбай М тмуратов х м шайыр Г листан Шамуратовалар «Ш рьяр» д станы тийкарында «Ш рьяр», алым х м жазы шы Ке есбай Алламбергенов 2018-жылы «Қырык кыз» д станы тийкарында 3 актли, 7 пердели тарийхый музыкалы «Қырык кыз» ( мит шолпаны) драмасын, 2017-жылы «Едиге» д станы тийкарында  ш актли, жети картиналы « мир Темур х м Ер Едиге» (Уллы атланыс) тарийхый музыкалы драмасын, талантлы шайыр Г листан М тякупова 1995-жылы «Қырык кыз» д станына тийкарланып «Г лайым» операсының либреттосын жазып, белгили композитор Н жиматдин Мухаммединовтың сахналастыры ында театр сахнасында тамашаг йлерге к рсетилди.

 лбетте, халыќ д станлары тийкарында жаңа жанр шыгармаларын д рети ге болған умтылыслар жазы шы, шайырларымыздан излени ди, д рети шилиќ шеберликти х м соның менен бирге терең билим х м  лкен жу апкершиликти талап етеди. Авторлар, бириншиден, халыќ д станлары менен жакыннан таныс болы  менен бирге, екіншиден, олардың тийкаргы сюжети менен идея-тематикасын саклаган халда халыќ д станларынан қалыспайтугын, к ркемлик сыпатқа ийе сапалы шыгармалар д рети ди  з алдына маќсет етип, жаңа жанр шыгармаларына қол уры ы т бийгый.

Мысалы, «Қырык кыз» д станы бойынша  мет Шамуратов д реткен т рт актли, алты картиналы «Қырык кыз» музыкалы драмасының бас қахарманлары д стандагыдай Г лайым х м оның досты С рбиназ, Г лайымның анасы Аксулы ,  кеси Аллаяр, Г лайымның жигит ағасы Ынжыќбай, жеңгеси Айсулы , Саркоплы жигит Зинхар, Г лайымның аќылг йи Узакберген гарры, Г лайымның ашыгы, Хорезмли батыр жигит Арыслан, қалмаќ ханы Суршахан, Суршаның адамы Мастан, хан қызы Танай, Суршаның л шкер басы Қарад  , Саркоплы сатќын жигит Журын, Саркоплы жигитлер  шир, Аманқул, Сайеке, Саркоплы адам Қосберген, Г лайымның досты Сарбиназдың ашыгы Саркоплы батыр жигит Отбасқан, Г лсим, Сапура, Аймереке, Зернег л, л шкерлер х м басқа да адамлар катнасады Музыкалы драма  ақыясы Мий алы сарайына салынған Г лайымның қорған сарайының пити ине келген халықтың ке илли кейпияты менен басланады. Қу анышлы жыйынға келген халайыќ Г лайым салдырған қорғанның х м қыздың сулы лыгын т рийиплеп қосыќ айтып, қыз жигитлер айтысқа т сип шадланады. Г лайымға талабан жигитлердин ишинде Журын,  шир, Сайекелер қыз жеңгеси Айсулы  менен айтысқа т ссе, қорғанды кутлықла ға келген Аллаяр, Айсулы , Г лайымның ағалары, Г лайымның жакын досты С рбиназ х м батырларша кийінген кырк кыз, Узакберген гарры, олар менен бирге Отбасқан х м басқа да батыр жигитлер б ри жыйналып кутлы болсын айтып, шадлыққа б ленип атырған бир пайытта қалмаќ ханы Суршаның жа шылары Г лайымды айттырып келеди. Усындай пайытта Хорезмнің батыры Арыслан да  з жигитлери менен бирге келип, қыздың ку анышын б лиси  менен бирге иран шахы Н диршахтың Хорезмге топылыс жасап, ели-халқы б лингенин, таланған елин жа дан кутқары ға Г лайымнан ж рдем сорап келгенлигин айтады. Усылайынша, Г лайымның батырлык х рекетлери с  ретле лер кырык қызын изине ертип, Хорезмди Н диршахтан кутқары ға, Арысланға тилеклеслик билдирген жеринен басланады. 1958–1959-жыллары белгили режисс р х м театр изертле шиси Т реш Алланазаров т репинен де «Қырык кыз» д станы тийкарында музыкалы драма жазылды. Драма  ақыясы Г лайымның Мий алы

қорғанында қырық қызын сауашқа таярлау ислери менен басланады. Тийкарғы идея Саркоп қаласын Суртайша хәм Нәдиршах сыяқлы сыртқы душпанлардан қорғау ислерине бағышланып, сауаш көринислери кеңнен сәулеленеди. Бул музыкалы драмада да Гүлайым хәм Арысланның дослық хәм батырлық хәрекетлери дыққат орайда болып, көркем сүүретленген. Лекин, белғили бир себеплерге байланыслы Төреш Алланазаров тәрәпинен дөретилген бул драма сахналастырылмастан хәм баспада басылмастан қалып кетти. Бул хәккында театр изертлеушилериның мийнетлеринен [2] ғана азғана мағлыұматқа ийе боламыз.

Қарақалпақстан халық шайыры, Бердақ атындағы республикалық сыйлықтың лауреаты Гүлистан Мәтякупова тәрәпинен 1995-жылы дөретилген «Гүлайым» операсының либреттосында болса, барлық уақыялар Гүлайым образының этирапына жәмлестирилген. Шығарманың сюжети хәм қахарманлары да опера либреттоға сай әдеуир ықшамластырылып жазылған. Автор бул опера либреттоның сюжетине қарақалпақ халық дәстаны «Қырық қыз» дағы Аллаяр байдың алты баласын, Журын таз, Сайеке шунақ, Әшир хәм Аманқул қақайларды кирғизбей алып таслаған. Сыртқы жауларға Гүлайымның өзи қырк қызын ертип атланады. Бул жерде автор Гүлайымның батырлық ис-хәрекетлери менен қахарманлық тулғасын биринши орынға шығарып, сүүретлеуді максет еткенлиги сезилип турады. Қәйткенде де, опера либреттоның авторы Гүлистан Мәтякупова хәм оны сахналастырған талантлы композитор Нәжиматдин Мухаммеддинов халық дәстанының орғиналлығын, тийкарғы сюжетин сақлап, оған өзгеше рең, өзгеше түс берип, дәстанды жаңа заманағөй жанрда жаңартып халқымызға жеткерип бериүге ерискенлигин бүгінги қарақалпақ мәдениатындағы жетискенлик сыпатында айтып өтиүимизге болады.

Қарақалпақстан халық жазыушысы, Бердақ атындағы мәмлекетлик сыйлықтың лауреаты Кеңесбай Алламберғеновтың «Қырық қыз» (Үмит шолпаны) деп аталған 3 актли, 7 пердели тарийхый музыкалы драмасының 2018-жылы «Әмиүдәрәя» журналының №4-5-санларында жарық көриуи «Қырық қыз» дәстанына болған қызығыушылықтың халқымыздың қәлбинде қайтадан жаңарып, артып барғанлығын және бир мәртебе тастыйықлады. Автор бул тарийхый музыкалы драманың кириспесинде Қурбанбай Тәжибаев жырлаған «Қырық қыз» дәстаны тийкарында жазылды деген түсиник берип өтеди. Драма авторының дәстанның түп нұсқасындағы батыр қызлардың ел-халықты ишки хәм сыртқы душпанлардан қорғау идеясын сақлағанлығы, лекин, шығарма сюжетине хәм образларына дөретиушилик пенен қатнас жасағанлығы, драманың дәслепки бетлеринен ақ айқын көзге тасланады. Мысалы, тарийхый музыка драма қатнасыушылары етип Гүлайымның 14 хәм 18 жаслары алынса, атасы Аллаяр бай Аллаяр бий исми менен аталады. Анасы Ақсулыу, жиғит ағалары алты жиғит, Гүлайымның қыз жеңгеси Беғзада, Гүлайымның батыр қырық қызы, ең жақын досты Сәрбиназ, Хорезмли батыр жиғит Арыслан, Арысланның анасы Бекежан, Арысланның қарындасы Алтынай, Саркоп халқының уламасы Шайық баба, Саркоптың бас батыры Отбасқан Бахадыр, ең тийкарғысы XVIII әсирдеги қарақалпақ әдебиятының көрнекли шайыры Жийен жыраудың 25–30-жаслардағы уақты, қалмақ ханы Суртайша, Иран шахы Нәдирша, Нәдиршаның бас уәзири Құлымбек, Гүлайымға ашық жиғитлер Журын кууқыл, Сүйин сыйпаң, Аманқул қайрак, баксы-шайырлар, нөкерлер, ләшкерлер, Бөгенбай, Қылышбек бақарған Даш әскерлери, Ташауызлы Сейилхан Сейилбек басқарған түркмен сәрдарлары, сақшылар х.т.б. персонажлар хәрекет етеди. Бул тарийхый музыкалы драманың жанрлық хәм сюжетлик өзгешелиги де сонда – тийкарғы уақыялар Аралдың күншығыс жағаларынан Сырдәрәяның орта ағымын бойлап Түркстан қаласына дейинги аралықларда хәм Түркстанда жасаған қарақалпақлардың үлкен бир топары арасында XVIII әсирдің биринши ярымында болып өтеди. Кеңесбай Алламберғенов эпостаныушы сыпатында «Дәстандағы жекке мотивлерден ғөре жәмийетлик, халыклық мотивлердің үстин турыуы, халық күшине сүйенген қахарманлар образының реалистлик планда жасалыуы, массалық қахарманлықтың берилиуи, сүүретленген уақыяларда тарийхый шынлықтың излериниң айқын көзге тасланыуы, дәстан сюжетинде ғөне мифлик мотивлердің дерлик ушыраспауы, дәстүрлик халық эпосына тән мифлик, гиперболалық сүүретлеулерден

бир канша кашык турыуы, дэстан курылысының ески қахарманлық дэстанларлары қара сөз бенен қосық араласып келетугын формадаң узакласып, тек гана жыр-қосық қатарларынан ибарат болып келиуи — бул дэстанда сөзсиз жырау-шайырдың қолы бар екенлигинен дәрек берип гурады» [1] деген пикир билдириу менен өзи дөреткен тарийхый музыкалы драмага да дөретиушилик пенен қатнас жасап, усындай үлкен орталықты, үлкен тарийхый дәуирди хэм тарийхта жасаган, мысалы Хорезм ханы Елбарыс, XVIII әсирдеги қарақалпақ классик әдебиятын баслаушы жырау-шайыр Жийен Аманлық улын, қанжыгалы Бөгенбай батыр менен қарақалпақ Қылышбек батырды, Ташауызлы Сейилхан Сейилбек батыр х.т.б. айырым белгили тарийхый шахсларды тийкаргы хэм жанапай қахарман сыпатында алыу менен бирге айырым тоқыма образларды да киргизип, дөретиушилик қатнас жасаганлығы сезилип турады. Автордың бул драмалық шығармасы хаққында белгили театр сыншысы Аманияз Жүзимбетов «Шығарма көлеми жагынан да, уақыялардың кеңлиги бойынша алымның бул дөретпеси көркем фильмге ылайық элементлерге огада бай, бул шығарманы тайын киносценарий десек те болады хэм усы тийкарында «Қырк қыз» батырлық эпопеясы фильмге (сүүретке) алынса огада үлкен утыс болар еди» [2.123] деп огада жоқары бақалайды. Халық шайыры И.Юсупов «Тумарис» поэмасында, С.Бақадырова «Томарис хэм Кир» повестинде, Қ.Утемуратова «Тумарис» романында, Г.Дәулетова «Тумар қыз» дэстанларында ертедеги сак-массагетлердиң патшасы Тумаристи хэм «Қырық қыз» дэстанындагы Гүлайымның ерлик ислерин халқымызга үлги етип көрсетеди.

Минекей, биз көрип өткен бир гана «Қырық қыз» дэстаны бойынша XX хэм XXI әсир қарақалпақ драматургиясында үш драмалық шығарманың дөретилип, сахна жүзин көргенлигин, ал айырымлары енди сахналастыруу алдында турганлығын көрип өттик. Әлбетте, бул кубылыс халқымыздың рууҳый хэм материаллық байлығы есапланган хэм халқымыздың рууҳый санасынан белгили орын ийелеген халық дэстанының жыллар хэм әсирлер өтиуине қарамастан гөнерместен, жаңарып, жасап киятырганлығын көрсетеди.

Пайдаланылған әдебиятлар:

1. Қарақалпақ халық дэстаны «Қырық қыз» хэм түркий тиллес халықлардың фольклорын изертлеу мәселелери. Халықаралық илимий-теориялық конференцияның тезислери. Нөкис, 10–12-сентябрь. Нөкис, 1997-жыл.
2. Жүзимбетов А. «Қырық қыз» дэстаны хэм оның сахналасуу тарийхынан. Әмиудәрья журналы, №5, 2020-жыл. 119–125-бетлер.

МАДАНИЯТЛАРАРО МУЛОҚОТ ТАҒЛИЛЛАРИ ЕВРОПА ОЛИМЛАРИ НАЗАРИДА

Утепова Т.Б.

Ўзбекистон давлат консерваторияси Нукус филиали

Аннотация. Маданиятлар тасирлашуви муаммоси, бошқа халқлар маданиятига қизиқиш билдириш тарихнинг ҳамма даврларида ҳам мавжуд булган. Муаммонинг илмий-методологик талқини шуни кўрсатадики, аксарият тарихчилар, файласуфлар замонавий тадқиқодчилардан фарқли улароқ, бу жараёнга ўзларининг ижобий баҳосини беради. Мақолада маданиятлараро мулоқотни яхлит тизим мазмунида ўрганишларнинг илмий методологик таҳлиллари берилган.

Калит сўзлар: маданият, маданий фаолияти ва уларнинг ўзаро алоқалари, анъана, қадрият, цивилизация, умуминсоний мезонлар.